

1973 – רצח שבויים ישראלים בידי סוריה ומצרים

מאת: סגן אור-חן כהן לנצינר, קצינת ייעוץ, מחלקת הדין הבין-לאומי

במלחמת יום הכיפורים נפלו בשבי האויב למעלה משלוש-מאות חיילי צה"ל. מידע מודיעיני וחקירת שבויים שנפלו בידי צה"ל, לימדו כי חיילי צה"ל רבים שנשבו בידי מצרים וסוריה נרצחו בעודם בשבי, בניגוד להוראות המחייבות בדין הבין-לאומי. לאחר שהפרקליטות הצבאית בחנה את החשדות, גובשו פניות ותלונות בעניין זה, ומדינת ישראל פנתה בערוצים רשמיים לארגונים בין-לאומיים שונים, ובהם האו"ם והוועד הבין-לאומי של הצלב האדום.

רה"מ גולדה מאיר והרמטכ"ל דוד אלעזר במהלך מלחמת יום הכיפורים

(מתוך מאגר תצלומי ארכיון המדינה)

רקע עובדתי

ביום 6 באוקטובר 1973 פרצה בהפתעה גמורה מלחמה, בצהרי יום הכיפורים - בהתקפת קואליציה של מדינות ערב שהובלה בידי סוריה ומצרים. אמנם בסוף המלחמה ניצח צה"ל ניצחון מוחץ בשתי החזיתות, אך במהלך המלחמה נהרגו ונפצעו חיילים רבים, ונשבו למעלה משלוש-מאות חיילים. רוב השבויים נפלו בשבי בחזית המצרית (242); ; מיעוטם נפלו בשבי בחזית הסורית (68) ובחזית הלבנונית (4).

כבר במהלך המלחמה נאסף מידע מחקירת שבויים שנפלו בידי צה"ל וממקורות מודיעין, ממנו עלתה תמונה מדאיגה: רבים מחיילי צה"ל שנשבו בידי צבאות מצרים וסוריה נרצחו בעודם בשבי. בתום המלחמה, לאחר שהושלם איסוף חומרי החקירה, נתגלה שלפחות שמונים ושישה (86) שבויים מקרב חיילי צה"ל נרצחו בעודם בשבי, ככל הנראה בידעה של גורמי השלטון, הביטחון והמדיניות במצרים וסוריה. לנתון מזעזע זה הצטרפו עדויות רבות, על אודות עינויים, התעללויות, חקירות לא חוקיות ומעשים פוגעניים אחרים.

ראש אגף כוח אדם במטכ"ל בעת המלחמה, אלוף הרצל שפיר, דיווח באחד התדרוכים הסודיים שנערכו אחרי המלחמה בוועדת החוץ והביטחון, כי רוכז חומר ודאי על ארבעים ושניים מקרי רצח של חיילים ישראלים בשבי הסורי, ובין ארבעים ושניים לארבעים וארבעה מקרי רצח של חיילים ישראלים בשבי המצרי. אלוף שפיר הסביר כי "המידע נאסף מממצאים בשטח; מחקירה של אנשים שלנו, בהם שהיו במוצב החרמון והצליחו לצאת ממנו... וממקורות מודיעיניים למיניהם".

הפגנת תלמידי תיכון וסטודנטים בכיכר מלכי-ישראל בתל אביב, לשחרור שבויים מלחמה במלחמת יום הכיפורים (צילום: סער יעקב, לע"מ)

ההיבט המשפטי

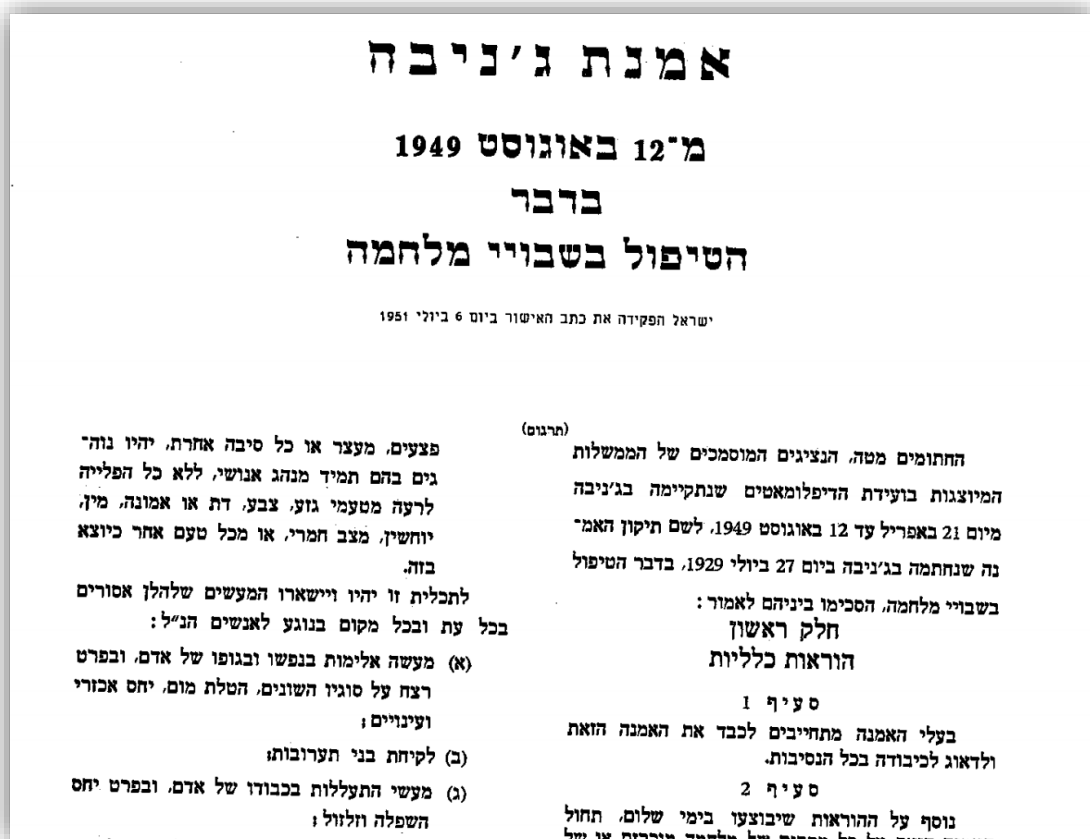
לאחר איסוף החומרים העובדתיים, בכלל האמצעים שעמדו לרשות מדינת ישראל, הם הועברו לניתוח גורמים שונים, בהם גם הפרקליטות הצבאית. הניתוח הצביע על שורת הפרות של אמנת ג'נבה השלישית בדבר הטיפול בשבויי מלחמה, משנה 1949. זו אמנה בעלת תוקף מחייב, ולצד מדינת ישראל, היו חברות בה גם סוריה ומצרים.

אמנת ג'נבה השלישית משקפת את הרעיון, לפיו חיילים שנפלו בשבי של צבא אויב ראויים למעמד מיוחד ולהגנה משפטית. רעיון זה התגבש לראשונה במאה התשע-עשרה; לפני כן, חייל שנפל בשבי האויב היה צפוי לעיתים רבות לגלות, עבדות, עינויים ואף מוות. האמנה נועדה להעניק הגנה לשבוי מרגע נפילתו בשבי ועד לשחרורו, והיא מחייבת בין היתר לשמור על חייו, על בריאותו ועל כבודו.

הפרקליטות הצבאית מצאה כי רצח השבויים הישראליים ועינוייהם הפרו את סעיף 13 וסעיף 14 לאמנת ג'נבה השלישית, המחייבים להעניק לשבויים יחס הומאני ולכבד אותם, ועלו כדי הפרה חמורה לפי סעיף 130 לאמנה.

לנוכח הקושי לאכוף את האמנה בזמן מלחמה, האמנה מעניקה לוועד הבין-לאומי של הצלב האדום סמכות פיקוח על יישומה.

בפועל, כדי לעמוד במשימתו, הארגון נדרש לשיתוף פעולה מצד המדינות המחזיקות בשבויים. לאורך ההיסטוריה ניתן לראות כי יש מדינות, גם כאלה שחתמו על אמנות ג'נבה, שאינן משתפות פעולה עם הארגון. כך, במלחמת יום הכיפורים, סוריה לא אפשרה לצלב האדום לבקר את השבויים הישראלים ולא הסכימה להעביר את שמות השבויים שבידיה, משך זמן רב.

העמוד הראשון של אמנת ג'נבה השלישית, בתרגומה בכתבי האמנה של מדינת ישראל

לאור ההפרות שזיהתה הפרקליטות הצבאית, פנה משרד החוץ למזכ"ל האו"ם ולמועצת הביטחון של האו"ם בתלונה על ההפרות החמורות של המשפט הבין-לאומי. כמו כן, נשלחו שני מכתבי תלונה מפורטים לוועד הבין-לאומי של הצלב האדום, בהם מתוארים, בין היתר, מעשי רצח שנעשו בשבויי-מלחמה ישראלים בידי צבא סוריה.

10. XII. 73

PERMANENT REPRESENTATIVE OF ISRAEL TO THE UNITED NATIONS

800 SECOND AVENUE NEW YORK, N. Y. 10017 OXFORD 7-5500

9 December 1973

Excellency,

On instructions of my Government I have the honour to refer to the letter addressed to you by the Permanent Representative of Syria on 5 December 1973 (A/9338 - S/11144) transmitting a "Reply and Complaint" by his Government of 3 December 1973, and to state the following:

That letter and its enclosure are a further brazen attempt to lay a smokescreen around the callous contempt displayed by the Syrian Government for the mandatory provisions of the Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War of 12 August 1949, as especially demonstrated by the cold-blooded murder, torture and other heinous crimes committed against Israeli prisoners of war in the region of the Golan Heights by the Syrian authorities and by Syrian, Moroccan and Iraqi troops serving in Syria.

Full details of these horrendous crimes, all of which constitute grave breaches of the Geneva Convention have been set out in the complaints submitted by the Government of Israel to the International Committee of the Red Cross in Geneva on 10 November 1973 and on 8 December 1973.

English translations of these complaints were appended to my letters addressed to you on 22 November 1973 (A/9333 - S/11126) and on 8 December 1973 (A/9429 - S/11148)

His Excellency Dr. Kurt Waldheim The Secretary-General

cc Secretary-General
Original Mr. Moros / Mr. Segura
cc Mr. Shvachenko
Mr. Luvien

אחד מהמכתבים שנשלחו למזכ"ל ארגון האו"ם על ידי מדינת ישראל

SECOND COMPLAINT BY THE GOVERNMENT OF ISRAEL RESPECTING GRAVE VIOLATIONS OF THE GENEVA CONVENTION OF 12 AUGUST 1949 RELATIVE TO THE TREATMENT OF PRISONERS OF WAR PERPETRATED BY THE SYRIAN AUTHORITIES IN THE COURSE OF THE BATTLES IN OCTOBER 1973

INTRODUCTION

1. The Government of Israel hereby submits to the International Committee of the Red Cross a second grave complaint respecting crimes of murder, brutality and serious violations of the Geneva Convention of 12 August 1949 Relative to the Treatment of Prisoners of War perpetrated by the Syrian authorities, and by Syrian, Moroccan and Iraqi soldiers serving in Syria, upon Israeli soldiers taken prisoner there.

FURTHER CASES OF MURDER

2. Since the submission of the first complaint on 10 November 1973 fresh facts have come to light pointing to further cases of barbarous murders not previously known. These facts, taken together with those recorded in the first complaint by the Government of Israel, justify at this stage the conclusion that no fewer than forty-two separate cases of murder have been committed. Details of the places in which the further cases of murder have been discovered, and of the number of victims found in each place are as follows:

(I) NAFAH

In the vicinity of the village of Nafah on the Golan Heights, the Israel Defence Forces found the body of an Israeli soldier who had been shot while his hands were fettered behind his back with telephone wire and a boot-lace. His army shirt was wrapped around his breast, his body naked. There were no personal documents and no identity disc on the body or near it.

אחד ממכתבי התלונה שנשלחו לארגון הצלב האדום הבין-לאומי על ידי מדינת ישראל

חשיבות הפרשה

הפרשה המתוארת במאמר קצר זה מדגישה באופן ברור את החשיבות שבקיום הכללים הבסיסיים של המשפט הבין-לאומי בעת לחימה. לפי המלומד דינשטיין, דיני הלחימה נועדו להסדיר "איזון בין שני קטבים מגנטיים: צרכים צבאיים מצד אחד, ושיקולים הומניטאריים מצד שני". הדינים אשר מסדירים את היחס לשבויים, בתוך כלל דיני הלחימה, נועדו לשמור על השיקולים ההומניטאריים ולצמצם את נזקי המלחמה. אמנת ז'נבה השלישית בדבר הטיפול בשבויי מלחמה משקפת את החשיבות שבהתנהגות הומאנית כלפי אלו שיצאו ממעגל הלחימה ואינם מסוגלים להגן על עצמם, גם אם הם חיילי אויב.

הפגיעה בשבויי המלחמה הישראלים עומדת בניגוד חד למאמצי של מדינת ישראל בקשר לטיפול בשבויי מלחמה, לרבות התקנת תקנות מיוחדות לחוק השיפוט הצבאי, בקשר לטיפול בשבויי מלחמה, עוד מלפני מלחמת ששת הימים: תקנות השיפוט הצבאי (התאמת החוק עם האמנה בדבר הטיפול בשבויי מלחמה), התשכ"ו-1966.

מדוע בחרתי בנושא?

גם היום, לאחר 46 שנים, מלחמת יום הכיפורים מעוררת שיח ער ואמוציונאלי בכל פורום שבו היא עולה. במלחמה זו ספג צה"ל אבידות ושבויים רבים. באופן אישי, זכיתי לשמוע במספר פעמים והזדמנויות שיחות וחוויות של חיילים שנפלו בשבי במלחמה זו.

הסיפורים היו קשים לשמיעה, אך לצד זאת מעוררי השראה ואמונה ברוח האדם בכלל וברוחם של חיילי צה"ל במיוחד.

בחרתי להעמיק בנושא, מתוך רצון להעמיק את הידע בפרטי המלחמה ובסיפורם של השבויים - ובאופן הטיפול בפגיעה בהם בערוצים המשפטיים.

כמו כן, רציתי ללמוד על האתגרים שבאכיפת המשפט הבין-לאומי בעת מלחמה, ועל האופן שבו ישראל בחרה להתמודד עם ההפרות החמורות שזיהתה.

להרחבה בנושא, ראו המקורות הבאים:

- פרוטוקול מס' 334/ישיבת ועדת חוץ וביטחון של הכנסת, 31 באוקטובר 1973 (מתוך ארכיון המדינה);
- Dinstein, Y, **The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict**, Cambridge ; University Press, 2004
- "מסמכי 73 מגלים את היקף רצח שבויי צה"ל במלחמת יום כיפור" הארץ 24 בספטמבר 2013.